

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1705207
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2025; 7(1): 85-96
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2025; 7(1): 85-96

BAMSI BEYREK BOYUNUN KUZEY MAKEDONYA VARYANTI ÜZERİNE TESPİTLER

Kadriye TÜRKAN*

ÖZ: Türk kültür tarihinin yapı taşlarından biri olan Dede Korkut Kitabı'nın Dresden nüshası on iki destani hikâyeden müteşekkildir. Kitapta üçüncü sırada bulunan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu Anadolu'da yaşayan Dede Korkut hikâyelerinden biridir ve bugüne kadar gerek Anadolu'da gerek Orta Asya ve Balkanlarda birçok varyantı (eş metin) tespit edilmiştir.

Çalışmada, destani hikâyeden halk hikâyesine ve halk hikâyesinden masala dönüşerek yaşamaya devam eden Bey Böyrek anlatısının anlatı geleneği içinde sürekliliğini devam ettiren nasıl bir değişime uğradığı üzerinde durulmuştur. Bunun için Dede Korkut'un Dresden nüshasında yer alan Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu ile Kuzey Makedonya Kalkandelen'den (Tetova) derlenen Bey Bübrek anlatısı; kahramanların ailesi, çocuksuzluk, ad verme, eğitim, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, esir düşme, esaretten kurtulma ve eve dönüş ve sonuç epizodu bakımından karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beyrek, Metinlerarası, Eş Metin, Halk Hikâyesi, Masal.

DETERMINATIONS ON THE NORTHERN MACEDONIAN VARIANT OF THE BAMSI BEYREK BOYU

Abstract: The Book of Dede Korkut is one of the building blocks of Turkish cultural history and the Dresden copy consists of twelve epic stories. The third story in the book, Kam Püre Oğlu Bamsı

* Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: ktturkan@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0383-1964

OPEN ACCESS

© Copyright 2025 Türkan

Cite As/Atıf: Türkan, K. (2025). Bamsı Beyrek Boyunun Kuzey Makedonya varyantı üzerine tespitler. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(1), 85-96.

Geliş Tarihi (Received): 23.05.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 24.06.2025

Beyrek Boyu, is one of the Dede Korkut stories living in Anatolia and many variants (co-text) have been identified both in Anatolia and in Central Asia and the Balkans.

The study will focus on how the Bey Böyrek narrative, which continues to live by transforming from epic story to folk tale and from folk tale to fairy tale, has undergone a change while maintaining its continuity within the narrative tradition. For this purpose, the story of Bamsı Beyrek, the son of Kam Pre in the Dresden copy of Dede Korkut, and the Bey Bübrek narrative collected from Kalkandelen (Tetova) in North Macedonia are analyzed comparatively in terms of the family of the heroes, childlessness, naming, education, falling in love, asking for a lover and obstacles, captivity, liberation from captivity and returning home and the final episodic.

Keywords: Beyrek, Intertextuality, Co-Text, Folk Story, Folk Tale.

Giriş

Dede Korkut Kitabı, Oğuz Türklerinin hem kendi aralarında hem de düşmanlarla olan mücadelelerini ve kahramanlıklarını konu alan yaşadıkları dönem ve coğrafiyada sosyal hayatlarını anlatan destani hikâyelerden müteşekkildir. Bu anlatılar göçebe Oğuzların, Orta Asya başta olmak üzere daha sonra göç ettikleri Kuzeydoğı Anadolu, Kafkaslar ve Balkanlarda yüzyıllarca sözlü gelenekte varlığını muhafaza ederek 15. yüzyılın ikinci yarısında yazıya geçirilmiştir. Dede Korkut anlatılarının muhtelif yer ve zamanlarda tespit edilen varyantlarının sayısının yanı sıra yeni tespitlerle nüshalarının da sayısı artmıştır.

Türk kültür tarihi açısından eşsiz bir eser olan Dede Korkut Kitabı, Türk edebiyatı ve Türk dilinin yanında pek çok disiplin tarafından da sık sık ele alınarak incelenmiştir. Mevcut alışmalar, Dede Korkut'ta yer alan *Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek*, *Duha Koca Oğlı Del Dumrul* ile *Basat Depegzi ldrdğı Boy* adını taşıyan  boyun başta Anadolu olmak üzere Türk dünyasının farklı coğrafiyalarında sözlü gelenekte yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Nitekim performans teori mensupları için folklor sosyal bir olay ve canlı bir sanattır (obanoğlı, 2002, s. 143-272). M. W. Becwith ise folkloru “geçmişten artakalan bir şey olmadığını, tersine eskileri yeniden yaratarak ve yenileyerek, sürekli olarak yeni biçimler alan canlı bir sanat” (Aktulum, 2013, s. 30-31) olarak tanımlamakta, bu tespit folklor kadrosu içerisinde yer alan her şeyin ve dolayısıyla Dede Korkut boylarının varyantlaşarak yaşadığına delalet etmektedir.

Kam Pürenün Oğlı Bamsı Beyrek Boyu, Dresden nüshasında nc, Vatikan nüshasında ise *Hikâyet-i Bamsı Beyrek Boz Atlu* adıyla ikinci sıradadır. Bamsı Beyrek, nüshalardaki en hacimli destani hikâye olup işlediğı konunun gzelliğı ve sahip olduğı zengin motifler itibarıyla ne çıkmaktadır. Bu bağlamda Pertev Naili Boratav, *Bey Böyrek Hikâyesine Ait Metinler* (1982) isimli bir çalışma yapmıştır.

Saim Sakaoğlu (1998), *Dede Korkut Kitabı* adını taşıyan eserinde Bey Beyrek'e ait farklı illerden derlenmiş on sekiz metin yayımlamıştır. Metin Ekici ise *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri* (1995) isimli çalışmada Bey Böyrek hikâyesini epizotları çerçevesinde ele almıştır. P. N. Boratav, Beyrek adından hareketle “Anadolu’daki halk hikâyelerine Dede Korkut Kitabı’ndan değil, Dede Korkut Kitabı’na ve Anadolu dışındaki bazı Türk zümrelerindeki varyantlarına kaynak olmuş daha eski bir rivayetten geçmiş olmak icabeder” (Boratav, 1988, s. 41) olabileceğini söyler. Anlatı Beyrek ya da Böyrek adıyla yayılmış, destansı hikâye mahiyetini önemli ölçüde muhafaza etse de zaman ve mekân dâhilinde meddah hikâyeleri ve masala dönüşmüştür. Boratav’a göre Bey Böyrek anlatısı “tipik halk hikâyeleri arasında yer almaktan çok masala yakın karakterler gösterir. Çok az nazım ihtiva eden varyantlarıyla, âşık meclislerinden ziyade, koca nineler arasında rağbet görür ve intişarı da masallarinkine benzer” (Boratav, 1988, s. 62). Bir anlatı yerleşirken türler arası geçiş de mümkündür. Anlatım geleneğine bağlı halk edebiyatı ürünleri bozkır medeniyetinden yerleşik medeniyete, eski Türk dinlerinden İslamiyet’e geçişe paralel, mitolojiden destana, destandan kahramanlık hikâyesine, kahramanlık hikâyesinden konusu din ve sevdâ olan hikâyelere doğru bir değişim yaşamaktadır. M. Öcal Oğuz’a göre büyük bir *Oğuzname*’nin parçası olduğu düşünülen *Dede Korkut* anlatılarından *Bey Böyrek* ve *Ak Kavak Kızı Hikâyesine* ya da *Tepegöz* ve *Deli Dumrul* masallarına dönüşüm söz konusudur (Oğuz, 2000, s. 53). Bu değişim ve dönüşüm metnin teşekkülü ile birlikte tespit tarihinin de önemli olduğunun göstergesidir. Nitekim geleneksel bağlamlarından uzaklaşan ya da bağlamını kaybeden anlatılar bir süre daha halk muhayyilesinde farklı bir tür içerisinde muhafaza edilir. P. N. Boratav’ın tespitiyle bu durum halk hikâyesinin masallaşması olarak değerlendirilir. “Halk hikâyelerinin, inşad edilmediği haliyle metnini, nazım ve nesir karışık şeklini ve masalda rastlamayacağımız vüsatını nazarı itibara almayacak olursak onda masaldan bir ayrılık göremeyiz. Filhakika biz birçok halk hikâyelerini nazım parçalarından ve anlatan hikâyecinin kendi sanat ananesine uyarak getirdiği unsurlardan tecrit ettiğimiz zaman tamamıyla bir masal elde ediyoruz. Hatta fantastik unsurlar itibarıyla da birçok halk hikâyeleri masal karakterini gösterir” (Boratav, 1988, s. 64). Hikâye ve masal arasındaki fark, hikâyede bulunan nazım bölümleri ve anlatıcı faktörüdür.

Dede Korkut anlatıları arasında öne çıkan *Kam Pürenin Oğlu Bamsı Beyrek* Anadolu’da ve Türklerin yaşadığı coğrafyada farklı formlarda anlatılarak yaşamaya

devam ederken aynı zamanda bir metinlerarasılık¹ söz konusudur. K. Aktulum, bununla ilgili olarak “öyleyse folklorik ürünleri metinlerarasılık bağlamında sorgulamak en az iki yapıtı yan yana koyarak, bir karşılaştırma mantığıyla, aralarında en mikro düzeyden en makro düzeye ulaşıncaya değin oluşan ayrımları işlevsel, biçimsel, bağlamsal bakımdan saptamayı gerektirir” (Aktulum, 2013, s. 66) ifadelerine yer verir. Zira her nesil içerisinde bulunduğu tarihsel ve toplumsal şartları, ruhsal ve ahlaki değerlerini dikkate alarak kendi folklorunu yaratır, şekillendirir ve tekrar üretir (Aktulum, 2013, s. 201) derken bağlamın da metinlerarasılıkla ilgili değerlendirmelerde göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu çerçevede Dundes “herhangi bir halk bilgisi unsurunu bir kişi dokusu (texture), metni (text) ve onun çevre ve şartları (context) itibarıyla tahlil edebilir. Bir halk bilgisi türünün sadece bunlardan birinin temel alınarak tarif edilmesi mümkün değildir. Bir tür, ideal olarak bu üç seviyenin hepsinin göz önüne alınmasıyla tarif edilmelidir” (Dundes, 1998, s. 108) demek suretiyle metinde ve dokuda gözlenen değişimin bağlam kaynaklı olduğu ve bağlamla açıklanabileceği üzerinde durmaktadır. K. Aktulum, gelenekselin geçmişten bugüne aktarılan bir şey olmadığını, bugünün şartlarında yeniden yaratılması olduğu noktasından hareket ederek folklor ürünlerini metinlerarası bakışla ele almak gerektiğini (Aktulum, 2013, s. 206) söyler.

Metinlerarasılık çerçevesinde metinlerin incelenmesinde kullanılan yöntemlerden birisi de Gérard Genette’in ifadesiyle ana-metinselliktir. Ana-metinsellik Gérard Genette’ye göre “Palimpsestes’in² başından sonuna değin ele aldığı ve metin-ötesi ilişkilere göre en çok önemsendiği ilişkidir” (Aktulum, 1999, s. 84). Bu ilişki önceki bir metinden türeyen metni yani ana-metni, ana-metnin türediği alt-metne dönüşme veya taklit vasıtasıyla ilişkilendirmektir.

Çalışmada Dede *Korkut Kitabı*nın Dresden nüshasında yer alan *Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek Boyu* (Ergin, 1997, s.116-153) ile Kuzey Makedonya Kalkandelen (Tetova) derlenen varyant (eş metin)³ *Bay Bübrek* (Hafız, 1989, s. 252)

¹ Gérard Genette metinlerarasılık için “iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkisi, yani temel olarak ve çoğu zaman bir metnin başka bir metindeki somut varlığı” (Aktulum, 1999, s. 83) der.

² Palempsest, bir metnin altında öteki metinlerin izlerinin olduğunu bildiren bir imgedir. Gérard Genette’in palempsest imgesi altında önerdiği, sözlü metinlerin yazılı metinlerle ve diğer sözlü metinlerle kurdukları ilişkiyi belki de en etkili biçimde takip etmemizi sağlayan ötemetinsellik çeşidi “ana metinsellik”tir (Özay, 2009, s. 6).

³ Ö. Oğuz, “varyant” terimi için “eş metin”, “versiyon” terimi için ise “benzer metin” kullanılmasını teklif eder. Eş metin “birbirine benzeyen metin, birbirinin aynı olan metin değildir. Aksine “eş metin”

ana ve alt metin bağlamında epizotları dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

1-Dresden Nüshasında Yer Alan *Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek*’in Olay Örgüsü (Alt Metin)

1-Bay Püre Bey, Bayındır Han’ın meclisinde ağlayıp bir oğul ister. Oğuz beyleri Bay Püre için dua ederken Pay Piçen de kız evlat için kendisine dua etmelerini söyler.

2 -Pay Püre ve Bay Piçen, istedikleri gibi bir oğul ve kız sahibi olurlar. Ahd üzerine Pay Piçen Bey’in kızı ile Pay Püre’nin oğlu beşik kertmesi olur.

3-Pay Püre’nin oğlu, bir gün arkadaşları ile avlanırken bezirgânların mallarını kâfirlerin elinden kurtararak yiğitlik gösterir. Bunun üzerine Dede Korkut tarafından kendisine Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adı verilir.

4-Bir gün ava çıkan Bamsı Beyrek av esnasında Pay Piçen Bey’in kızı Banı Çiçek’i görüp âşık olur. Birbirleriyle ata binme, ok atma ve güreş alanlarında yarışır. Bamsı Beyrek her alanda Banı Çiçek’i yenerek onunla nişanlanır.

5-Oğuz Beyleri, Bamsı Beyrek’e, Banı Çiçek’i istemesi için Dede Korkut’tan yardım isterler. Banı Çiçek’in ağabeysi Deli Karçar, Dede Korkut’a öldürmek için hamle yapsa da başarılı olamaz ve eli havada kalır.

6-Deli Karçar evliliğe razı olur fakat yerine getirilmesi güç bazı isteklerde bulunur. Beyrek, Deli Karçar’ın isteklerini gerçekleştirip Banı Çiçek’le evlenmeye hak kazanır.

7-Ok atılarak yeri tespit edilen düğün otağına saldıran kâfirler, Bamsı Beyrek’in nayibini şehit edip uyumakta olan otuz dokuz yiğitle Bamsı Beyrek’i esir alırlar.

8-Bu olaydan sonra Bamsı Beyrek’ten on altı yıl haber alınmaz. Yalançı oğlu Yaltaçuk, Beyrek’in kanlı gömleğini göstererek herkesi Beyrek’in öldüğüne inandırır. Banı Çiçek’i Yalançı oğlu Yaltaçuk’la evlendirmeye karar verirler.

birbiriyle yan yana geldiğinde uyumsuzluk göstermeyen uygun bir beraberlik ve “eşitlik” sergileyen metinler için kullanılmış bir terimdir” (Oğuz, 2000, s. 26).

9-Bamsı Beyrek, kâfirlerin özel gününde yoldan geçen bezirgânlardan Banı Çiçek’le Yalançı oğlu Yaltaçuk’un evleneceğı haberini alır.

10-Bamsı Beyrek, kalenin tekfurunun kızına onunla evleneceğine dair söz vererek kaleden kurtulur.

11-Düğüne deli ozan kılığında giden Beyrek’i kimse tanımaz. Ok atmada hüner göstermesi üzerine Kazan Han tarafından düğün yerinde her istediğini yapmasına izin verilerek mükâfatlandırılır.

12-Bamsı Beyrek, düğüne katılan kadınlara kopuz çalarken Banı Çiçek’in kendisine olan sadakatini anlar ve ona kendisini tanıtarak Banı Çiçek’le evlenir. Hain arkadaşı Yalançı oğlu Yaltaçuk’u kılıç altından geçirip affeder. Dede Korkut gelerek dua eder.

2-Kuzey Makedonya’dan (Kalkandelen-Tetova) Derlenen Bey Bbrek’in Olay Örgüsü (Ana Metin)

1-Çocuğı olmayan bir karı-koca vardır.

90

2-Günlerden bir gün bir koca adam, çocuğı olmayan adama bir elma verir. Elmanın yarısını kendisinin yarısını karısının yemesini kabuklarını da beygire vermesini söyler.

3-Dokuz ay sonra karı-kocanın bir çocuğı olur, adını Bey Bbrek koyarlar.

4-Karı koca Bey Bbrek’i 17-18 yaşına kadar camdan bir kafeste tutup kemikli et vermezler. Ancak anne-babasının evde olmadığı bir gün Bbrek hizmetçilerin verdiği kemikli eti yiyip kemikle kafesin camını kırarak dışarı çıkar.

5-Çarşıda karşılaştığı sarhoş, ona Akkavak kızından ve güzelliğinden bahseder. Bey Bbrek beygirini alır, sarhoşla birlikte Akkavak Kızı’nı bulmak üzere yola çıkar.

6-Bey Bbrek, Akkavak Kızı’nın evine gider. Akkavak Kızı ona şartlarını söyler.

7-Bu şartlara göre önce tüfikle kuş avlar, sonra kılıçla vuruşur ve beygirlerini yarıştırlar. Bütün yarışları Bey Bbrek kazanır ve Akkavak Kızı ile evlenir.

8-Akkavak Kızı ile birlikte evine dönen Bey Bbrek, harp çıktığını öğrenir. Karısından kendisini 9 sene bekleme sözünü alarak kırk askerle yola çıkar.

9-Harbi kazanırlar. Ancak Bey Bübrek ve arkadaşları kırk gün süren Oğuz uykusuna dalarlar. Düşman askerleri onları yakalayıp hapse atar.

10- Zindanda haykıran Bey Bübrek'in sesini duyan Pop'un kızı ona âşık olur. Dokuz yılın dolmasına az kala Bübrek haykırmayı bırakır. Bunun nedenini merak eden Pop'un kızı Bübrek'ten durumu öğrenip söz alarak onu bırakır.

11-Bey Bübrek beygirini çağırır ve evine döner. Babası onu tanımaz, karısının evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Sazını alıp bir beyit söyleyince karısı onu tanır. Düğün dağılır.

12-Bübrek, Pop'un kızına verdiği sözü tutmak için geri döner kızı babasının elinden yani ölümden kurtarır. Pop sözünü tuttuğu için Bübrek'in hapisteki askerlerini de bırakır.

3-Epizotlar

3.1. Kahramanların Ailesi

Halk hikâyelerinde kahramanların ailesi önemli olup aile tanıtımı hazırlık epizotun olarak hikâyede yer alır. Genellikle kahraman veya kahramanların ailesi soyludur. “Ebeveynin aristokrat diye adlandırabileceğimiz, padişah, sultan, han, vezir, paşa, bey, vb. bir aile oluşturmıştır. Bu özellik hemen, bütün halk hikâyelerinde aynıdır” (Ekici, 1995, s. 13). Bamsı Beyrek Boyu'nda, Beyrek'in babası Kam Püre bir beydir.

Kuzey Makedonya anlatısı Bey Bübrek'te ise kahramanın babası ve annesi sıradan insanlardır.

3.2. Çocuksuzluk

Halk anlatılarında ve dolayısıyla halk hikâyelerinde çocuksuzluk, hikâyede önemli işleve sahip bir epizot olarak kahramanın ailesinin temel mutsuzluk nedenidir.

Bamsı Beyrek boyu çocuksuzluk motifiyle başlar. Bayındır Han'ın sohbetinde iken Kam Püre, erkek evladı olmadığı için “ah eyledi, başından aklı gitdi, destmalın eline aldı, böğürü böğürü” (Ergin, 1997, s. 116) ağlar. Bunu gören Oğuz beyleri de Kam Püre'nin çocuk sahibi olması için dua ederler. Bu sırada Pay Biçen Bey de kız çocuk sahibi olmak için beylerden dua ister ve doğacak çocukları beşik kertmesi yaparlar.

Bey Bbrek'te çocuksuz bir karı-kocadan söz edilir. Adam bir gün dağda bir taşa oturup düşünürken yanına gelen yaşlı bir adam ne düşündüğünü sorar ve adamın ocuğ olmadığını öğrenir. Bunun zerine yaşlı adam ona bir elma verir. Adama elmanın yarısını kendisinin diğer yarısını karısının, kabuklarını da beygirin yemesini söyler. Yaşlı adamın dediğini yaptıktan dokuz ay sonra bunların bir çocukları olur.

Kahraman her iki anlatıda da olağanüstü bir motifle dünyaya gelir. Bu da kahramanın doğumu da dhil farklı olduğunu belirtmek için anlatılarda başvurulan bir durumdur.

3.3. Ad Verme

Dede Korkut kitabında kahramana baş kesip kan döktüğü takdirde Dede Korkut gelerek ad verir. Beyrek, on beş yaşına geldiğinde bezirgnları ve mallarını kafirlerin elinden savaşarak kurtarır. Bunun zerine "Pay Püre Big Kalın Oğuz biglerini çağırdı konukladı. Dedem Korkut geldi, oğlana ad kodı" (Ergin, 1997, s. 121). Boz Aygırlı Bamsı Beyrek adını verir.

Bey Bbrek'de ise ad verme epizotu yoktur. "Dokuz ay sora olmiş bunların ojugi. ojigun adını koymişler Bey Bbrek" (Hafız 1989, s. 250). Anlatı da kahramanın anne-babası sıradan insanlar olduğu için ad vermeye dair herhangi bir ayrıntı mevcut değildir.

92

3.4. Eğitim

Dede Korkut Kitabı'nda Bamsı Beyrek'in eğitimine dair bilgi verilmez. "Ancak kahramanların hepsi alp tipi olup epik eğitimden geçmiş gibidir" (Ekici, 1995, s. 51) ifadesinden onun da diğer Oğuz beyleri gibi alplık eğitimi aldığı anlaşılmaktadır.

Bey Bbrek'de kahraman 17-18 yaşına kadar anne-babası tarafından bir kafeste tutulduğu için eğitim alamamış olmakla birlikte Akkavak kızı ile girdiği tüfekle kuş vurma ve kılıçla vuruşma imtihanlarında başarılı olması sıradan bir yaradılışa sahip olmamasına gönderme ve her iki anlatının bir diğer benzer tarafıdır.

3.5. Aşık Olma

Halk hikâyelerinde kahramanların birbirine aşık olması çoğunlukla görmek suretiyle ya da rüyada (bade içerek) gerçekleşir. Aynı çevrede büyüyen kahramanlar mutlaka yüz yüze gelir ve karşılaştıkları an her ikisi de birbirine aşık olur. Bamsı Beyrek'te, Beyrek ile Banı iek doğmadan beşik kertmesi yapılır. Bamsı Beyrek,

av esnasında bir geyiğin peşine düşer ve geyik onu Banı Çiçek'in çadırına götürür. Kahramanlar ilk karşılaşmalarında birbirine âşık olurlar.

Bey Bübrek isimli anlatıda Bübrek, yolda karşılaştığı sarhoştan Akkavak kızının adını ve güzelliğini duyar. “Em bu saruş diy bu çujuga ‘Sana akkava kızı varmıya yok mi ya’. Bu da tutmuş yakasından saruşı demiş ne istisin onunlen, sora bu saruş başlamış diversin kidır o kız en güzel kızı dünyanın” (Hafız, 1989, s. 250). Bübrek sarhoşun sözüne istinaden kızı merak eder ve görmek için sarhoşu ve beygirini de yanına alıp yola çıkar. Akkavak kızıyla onunla yarışmak için görüşür ve âşık olur.

3.6. Sevgiliyi İsteme ve Engeller

Halk hikâyelerinde sevgililerin kavuşmasının ve evlenmesinin önünde birçok engel bulunmaktadır. M. Ekici “Bu engeller hikâyenin yapısına göre çok girift veya birbirinin tekrarı olaylardan teşekkül edebilmektedir” (Ekici, 1995, s. 27) der. Bamsı Beyrek boyunda Beyrek, Banı Çiçek’le evlenmeden önce Banı Çiçek tarafından birden çok imtihana tabi tutulur. Banı Çiçek “Banı Çiçeğin dadısıyam, gel imdi senün-ile ava çikalum, eger senün atun menüm atımı kiçer-ise onun atını dahı kiçersin, hem senün-ile oh atalum, meni kiçer-isen anı dahı kiçersin ve hem senün-ile güreşelüm, meni basar-isen anı dahı basarsın dedi” (Ergin, 1997, s. 123) demek suretiyle Beyrek’i sınar.

Bamsı Beyrek hikâyesinde Banı Çiçek’in abisi Delü Karçar kardeşini isteyen herkesi öldürür. Bu Bamsı Beyrek’in karşısına çıkan bir diğer engeldir. Bu engel Oğuz kavminin her türlü müşkülünü çözen Dede Korkut tarafından bertaraf edilir. Ancak Delü Karçar; maya görmemiş bin deve, bin aygır, bin koç görmemiş koyun, bin kuyruksuz kulaksız köpek, bin pire diye manasız ve bulunması güç isteklerle bir engel daha çıkartır.

Bey Bübrek anlatısında kahramanın Akkavak kızına ulaşmak için ondan daha iyi tüfek, kılıç kullanması, beygirinin de Akkavak kızının beygirini geçmesi gerekir. Nitekim onu geçebilen tek kişi Bey Bübrek’tir. Akkavak kızının bir abisi yoktur ve Bey Bübrek yarışmayı kazanınca bir engelle karşılaşmadan onunla evlenir.

3.7. Esir Düşme

Bamsı Beyrek boyunda Beyrek uykudayken düşmanlar tarafından esir alınır. Bamsı Beyrek, Bayburt Hisarı beyi tarafından düğün eğlencesi esnasında “uyhusunda kafir otoğa koyuldı... Otuz tokuz yiğit-ilen Beyrek tutsak” (Ergin, 1989, s. 130) olur.

Bey Bbrek ile Akkavak kızı eve dönerler ancak bu esnada harp çıkar. “Aan geliler evlerine birden duyulur ki harp olajak. O demek ki Bey Bbreği alajaklar harba. Bey bbrege nasıl başbakan gibi verejekler tane asker.... Bey Bbrek de asay sazını duvara em ıkay yola demek gidiyeler harba. Harbi kazaniler ama bu kir gün uyumuş kır gün uyuyamamış e şimdi gelmiş vakıt uyumak için aman demiş bir katre bragın beni uyyiem” (Hafız, 1989, s. 250). Oğuz uykusuna yatan kahramanı ve kırk askerini düşman esir alır ve hapse atar. Aradan dokuz yıl geçer.

Her iki metinde de Oğuz uykusu tutsak düşme nedeni olarak görünmektedir.

3.8. Esaretten Kurtulma ve Eve Dönüş

Halk hikâyelerinde çok karşılaşılan engellerden birisi sevgilinin başkasıyla evlendirilmek istenmesidir. Bamsı Beyrek’e ait eş metinlerde Beyrek kendisini hapseden kişinin kızının yardımı ile zindandan kurtulur.

Kam Püre Oğlu Bamsı Beyrek’te Del Karçar, Beyrek’in ölüm haberini getirene kız kardeşini vereceğini söyler. Bunun zerine Yalançı oğlı Yaltaçuk, Beyrek’in kendisine verdiği gmleğe kan sürüp herkesi onun öldüğüne inandırarak kandırır. Beyrek, Bayburt Hisarı’ndan kfir beyinin kızı sayesinde kurtulur ve kılık değiştirip düğüne deli ozan olarak gider.

94

Bey Bbrek, zindanda yanındakileri üst üste bindirip en üste de kendisi binmek suretiyle gelen geçenden haber sorar. Bir gün kendi memleketinden gelenleri bulur ve Akkavak kızının evlenmek üzere olduğunu öğrenir. Yeme içmeden kesilip kfir beyinin kızının dikkatini eker ve kızın yardımıyla zindandan kurtulup memleketine döner.

2.9. Sonuç Epizodu

Anlatıda Bamsı Beyrek, düğün gecesi kendisini tanıttıktan sonra Banı iek’le kavuşur. Yaltaçuk’u kılıç altından geçirir ve kırk yiğidi için Bayburt Hisarı’na yola çıkar. Savaşı kazanır. şkli Melik’in kızını alıp “ađ ban ivine ađ otağına gir döndi, düğüne başladı. Bu kırk yigidn birkaçına Han Kazan, birkaçına Bayındır Han kızlar verdi. Beyrek dahi yidi kız kardeşini yidi yiğide virdi. Kırk yirde orak dikdi” (Ergin, 1997, s. 153). Beyrek ve yiğitleri muratlarına erince Dede Korkut gelip boy boylar soy soylar ve orada bulunan herkese dua eder.

Makedonya’dan derlenen Bey Bbrek’te kahraman duvarda duran kendi sazını alıp bir beyit söyleyince Akkavak kızı onu tanır ve evlenmekten vazgeçtiğini çünkü kocasının döndüğünü söyler. Düğün dağıtılır. Dğnclere hizmetçiler gelin

olarak verilir. BÜbrek verdiği sözü tutmak için geri döner. Popun kızını ölümden kurtarır ve kırk yiğidini de alarak yurduna gelir.

Sonuç

Türk kültürünün en seçkin eserlerinden biri olan Dede Korkut Kitabı'nın, dört yazma nüshası bulunmaktadır. Bununla birlikte sözlü kültür ortamında icra edilen Dede Korkut anlatılarının sayısını tespit etmek mümkün değildir. Dede Korkut hikayeleri içerisinde Tepegöz ve Deli Dumrul ile birlikte sözlü gelenekte yaşayan Bamsı Beyrek birçok varyantta Bengiboş, Bengilboş, Bag Bögrek, Bay Böyrek, Bâ Börek-Den giboz, Bâ Börek, Bey BÜbrek vb." kahramanın adı ile özdeşleşmiştir.

*Dede Korkut Kitabı*nda yer alan Bamsı Beyrek boyu ile Makedonya'dan derlenen *Bey BÜbrek* arasında konu açısından büyük ölçüde farklar olduğu izlenimi edinilmektedir. Fakat her ikisi de epizot ve motif çerçevesinde değerlendirildiğinde, benzerliklerin daha fazla olduğu gözlenir. Her iki anlatma kahramanların ailesi, çocuksuzluk, ad verme, eğitim, âşık olma, sevgiliyi isteme ve engeller, esir düşme, esaretten kurtulma ve eve dönüş ve sonuç epizotu gibi pek çok yönden büyük oranda örtüşmektedir. Biri yazılı diğeri sözlü kültür ortamından gelen iki metin arasındaki temel fark Makedonya'dan derlenen *Bey BÜbrek*'te herhangi şiire rastlanmaması anlatının masal formunda aktarılmasıdır. Çünkü destan ya da halk hikâyesi gibi tarihi süreç içerisinde bir anlatıcı tipine bağlı türlerde gözlenen bir durum olarak profesyonel anlatıcının kaybı, manzum bölümlerin azalmasına ya da anlatıda hiç yer almamasına yol açmış, talep oluşmadığı için hikâyenin icra edilmemesi epizotların bir kısmının unutulmasına ve anlatmanın haliyle kısalmasına ve varyantlar arası farkların artmasına neden olmuştur. Ana metin, alt metnin izlerini önemli oranda takip etmekle birlikte anlatının farklı bir türe yani masala evrilerek gelenekte yaşaması anlatıcı merkezli olarak gerçekleşmiştir.

Etik Beyan

Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

ıkar atışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar atışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

- Aktulum, K. (1999). *Metinlerarası ilişkiler*. Öteki Yayınevi.
- Aktulum, K. (2013). *Folklor ve metinlerarasılık*. izgi Kitabevi.
- Boratav, P. N. (1982). *Folklor ve edebiyat*. Adam Yayınları.
- Boratav, P. N. (1988). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. Adam Yayınları.
- obanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Dundes, A. (1998). Doku, metin, konteks (M. Ekici, ev.), *Millî Folklor Dergisi*, 38, 106-119.
- Ekici, M. (1995). *Dede Korkut hikâyeleri tesiri ile teşekkül eden halk hikâyeleri*. Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı I giriş-metin-faksimile*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hafız, N. (1989). *Makedonya Türk halk edebiyatı metinleri*. Anadolu Sanat Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2000). *Türk dünyası halk biliminde yöntem sorunları*. Akçağ Yayıncılık.
- Özay, Y. (2009). Metinlerarasılık ve Türk halk hikâyelerinde ana-metinsel dönüşümler. *Millî Folklor Dergisi*, 83, 6-18.
- Sakaoğlu, S. (1998). *Dede Korkut kitabı incelemeler-derlemeler-aktarmalar*. Selçuk Üniversitesi Yayınları.